

BLOED & ROZEN – Het lied van Jeanne en Gilles

van Tom Lanoye
voor Guy Cassiers/Toneelhuis

RECENSIES

De Volkskrant - 30 mei 2011

Bloed & rozen

Wanneer de Dauphin wordt gekroond en het zachtgefilterde licht de majestueuze kathedraal doet glanzen in een gouden gloed, denk je: ja. Zo moet het de bouwmeester bij de constructie van dit godshuis voor ogen hebben gestaan. En ja: zovele eeuwen later zien wij het even opnieuw. Dankzij Guy Cassiers. En dankzij Tom Lanoye.

Na buitengemeen fraaie voorstellingen als *Mefisto for ever* en *Atropa*. De wraak van de vrede, presenteren regisseur en auteur nu bij het Antwerpse Toneelhuis hun nieuwste: *Bloed & rozen*. Het lied van Jeanne en Gilles. Opnieuw een geslaagde samenwerking, waarin vaak overrompend beeld en bijzonder, poëtisch taalgebruik elkaar versterken in prikkelende en verschrikkelijke taferelen. Lanoye vervlocht hiertoe de geschiedenis van de legendarische Jeanne d'Arc met die van maarschalk Gilles de Rais en veroorloofde zich (getuige ook de ondertitel) daarbij de nodige dichtelijke vrijheid. Hij ontleende de titel aan Huizinga's *Herfsttij der Middeleeuwen* ('Zo bont was het leven zo verdroeg het de geur van bloed en rozen door elkaar'), de befaamde cultuurhistorische studie van de neergang van die samenleving. Een heftige periode, die Lanoye voelbaar wil maken door in te zoomen op deze twee heel verschillende personages, en ze ook kort samen te brengen.

Rozen, om te beginnen, is het verhaal van Jeanne (1412-1430). Een maagdelijke herderin die zich door goddelijke stemmen geroepen voelt zorg te dragen voor die (prachtige) kroningsceremonie van de Dauphin, en die het vrij en onverveerd met een eigen leger opneemt tegen de Engelse bezetter. Actrice Abke Haring is de gedroomde Jeanne. Androgyn en frêle in haar mannenkledij, gedreven en ontwapenend. Ze maakt een mooie dramatische ontwikkeling door: aanvankelijk zelf ook wel een beetje verbaasd over haar plotse, niet geringe invloed aan het Franse hof, groeit allengs haar overtuiging dat ze een heel bijzondere missie heeft. Uiteindelijk maakt het haar roekeloos

en overmoedig, tegen het godsdienstwaaninnige aan. Ondertussen regeren willekeur, onverschilligheid en opportunisme. Niemand grijpt in wanneer Jeanne vrij onverantwoord opnieuw ten strijde trekt. Ze wordt gevangen genomen, overgedragen en uiteindelijk tot de brandstapel veroordeeld. De scène waarin ze zich wanhopig afvraagt of ze wel tegen de martelingen opgewassen zal zijn, is een van de ontroerendste uit de voorstelling.

Bloed, vervolgens, is vele malen grimmiger en ook afstandelijker. Het is het verhaal van Gilles (1404- 1440), in het eerste deel nog een innemende ridder, nu een steeds verder ontsporende duistere figuur. Gaandeweg blijkt hij tot de ergste daden in staat, maar zeker zo angstaanjagend is, dat hij heel veel mensen meekrijgt in zijn seks-, moord- en verdoezelpraktijken. In dit tweede deel komen alle acteurs uit deel één terug, zij het in andere rollen; alleen Johan Leysen blijft Gilles. Maar de meeste personages stuk voor stuk fijn neergezet zijn eigenlijk vrij inwisselbaar in hun dodelijk egocentrisme. En dan begint de blik zich voorzichtig te keren naar het nu, en klinken bekende woorden door van foute kardinalen, en hoge omes die van bunga-bunga houden. Was er in voorgangers Mefisto en Atropa nog mogelijkheid tot hoop op medemenselijkheid, in 'Bloed & rozen' voelt die als vervlogen.

Het is een verhaal dat op vernuftige wijze een volkomen corrupt systeem tegen het licht houdt, waarin keihard (kerkelijk) machtsspel aan de orde van de dag is. Actueel, soms schokkend in de terloopsheid, en griezelig mooi van vorm. — KARIN VERAART

Op de brandstapel in high-tech

– *de meesterlijke heiligen en monsters van Lanoye en Cassiers*

Bloed & rozen begint met een schietgebedje van Jeanne d'Arc en eindigt met het 'amen' van Gilles de Rais. Daartussen: twee spektakelprocessen, een brandstapel, godslastering en sodomie, en veel gekonkel in de coulissen van de macht om dat allemaal een plaats te kunnen geven. Een geschiedenisles over de woelige middeleeuwen, ter lering en vermaak? Jos Verbist hoeft als bisschop Cauchon maar de woorden 'Zeg ne keer' uit te spreken bij het proces van Jeanne d'Arc, of we zitten midden in de actualiteit.

Bloed & rozen gaat over vijftiende-eeuwse heiligen en monsters, over een soldaat van God en een geperverteerde alchemist en kinderlokker. Maar de parallellen met vandaag liggen voor het rapen. Schuldig verzuim en hypocrisie, daders die de afzondering van het klooster opzoeken, het zalvende gezemel en gepreek van de clerus: we herkennen het meteen. Deze groots opgezette theaterproductie sluit aan bij de 'triptiek van de macht' van Het Toneelhuis. Ze laat zien hoe ondoorgrondelijk de wegen van de kerk zijn, maar ook hoe voorspelbaar. Hoe het Jeanne en Gilles vergaat: het mechanisme is twee keer hetzelfde. Een figuur met aanzien wordt ingeschakeld in de missie van de kerk en het hogere doel. Om na bewezen diensten uitgeschakeld te worden.

Tom Lanoye laat de lotgevallen van de twee hoofdfiguren ingenieus in elkaar vloeien, door ze te spiegelen. Zijn complexe tekst vonkt en knettert als de brandstapel van Jeanne d'Arc. Het scherpst is zijn pen als hij twee getuigen (rollen van Stefaan Degand en Johan Van Assche) de wandaden van Gilles de Rais in detail laat oproepen. De perversie wordt een *danse macabre* in woorden, gruwelijk en fascinerend tegelijkertijd.

In een decor van bijna niets duiken Guy Cassiers en Tom Lanoye de donkere middeleeuwen in. Geloof en verraad spelen de hoofdrol in het machtige theaterfresco 'Bloed & rozen'.

Apocalyptisch

Lanoye toont zich als een zwierige taalkunstenaar, die geen binnenrijm onbenut laat en graag scoort met oneliners. Zijn puntige tekst is een cadeau voor de acteurs. Met dank aan een droomcast, onder wie de meest sonore stem van het Nederlandse taalgebied, Johan Leyen, en een verrassend spitse Abke Haring als Jeanne d'Arc. Haar sterfscène, te midden van rondtollende beelden, is een van de mooiste van de voorstelling. Bij de veelstemmigheid horen ook de goddelijke influisteringen van Jeanne en de spokende demonen van Gilles. Ze zijn toevertrouwd aan de zangers van Collegium Vocale, die hier helaas niet alle polyfone registers kunnen opentrekken.

Regisseur Guy Cassiers brengt *Bloed & rozen* vernuftig op de scène. Daarvoor heeft hij nauwelijks meer nodig dan twee camera's en een videoscherm, in de vorm van een metershoge maliënkolder. De live beelden worden gemixt met een gefilmd decor: het Pausenpaleis in Avignon, waar de voorstelling deze zomer ook te zien zal zijn. De zetel van de kerkelijke macht wordt hier de achterkamer waar gewichtige beslissingen genomen worden. Ook de pauselijke keukenschouw komt in beeld, in een apocalyptische scène die van roetzwart langzaam naar bloedrood kleurt.

Lanoyes tekst vonkt en knettert als de brandstapel van Jeanne d'Arc

De barokke kostuums van Tim Van Steenberghe toveren kostelijke praalhanzen te voorschijn. Eén detail is veelzeggend: op diverse plaatsen zijn er handen op het brokaat bevestigd. Het wekt de suggestie dat er altijd wel een schim is die deze personages op de schouders kan

tikken. Ze zijn gegijzeld door de posities waarin ze verzeild raken.

De Cassiers-aanpak leidt in *Bloed & rozen* tot een technisch huzarenstukje. Hij drijft de kunst van de suggestie ten top, met zelfs een glimp van een naar Orléans oprukkend leger. Hoe kwetsbaar dit hoogvormelijke theater is, bleek tijdens de première. Toen de microfoon van Johan Leysen even uitviel, was ook de suggestie meteen foetsie.

Bloed & rozen is niettemin pakkend theater van vlees en bloed. Het roept een wurgende intimiteit op: precies omdat de camera's het gekonkelfoes en de heimelijke terzijdes, de wierook en de tranen, opblazen tot de dimensies van het cinemascherm. Hoe je zonder veel hoogdravendheid toch de emoties kan doen zinderen, deze voorstelling is er een uitgelezen demonstratie van.

– GEERT VAN DER SPEETEN

***'BLOED EN ROZEN' IS PAKKEND THEATER
VAN VLEES EN BLOED***

De Morgen - 28 mei 2011

Briljant spiegelpaleis van tekst en beeld

– *imposante 'Bloed & rozen' van Lanoye en Cassiers*

Kan een voorstelling té mooi zijn? Als dat het onderwerp van gesprek is op de receptie achteraf, zit je als makers met een luxeprobleem. Bloed & rozen is een esthetisch bombardement van schitterende tekst, beklivende beelden en magistraal acteurstalent.

De kerk in de middeleeuwen, maar soms eigenlijk ook die van vandaag. Twee uitersten, wit en zwart, goed en kwaad. Maar ook weer niet. Want de maagd Jeanne d'Arc, optimistisch en vitalistisch, die Frankrijk en de kroon voor de Fransen herovert op de Engelsen, hoort stemmen in het hoofd en is redelijk godsdienstwaaninnig. Gilles De Rais, inspiratiebron voor alle latere Blauwbaardverhalen, is bij zijn proces schuldig aan het misbruiken en vermoorden van honderden schandknappen, maar was ooit een gevierd ridder en trouw medstrijder van Jeanne d'Arc en de kroon.

In het verborgene

In de grijze zone tussen goed en kwaad botsen ze allebei met de kerkelijke rechtspraak. Niet om wie ze zijn, maar om wat ze zijn gaan betekenen. Zodra haar rol als redster van het vaderland is uitgespeeld, wordt ze alleen maar een bedreiging voor het hof en de bestaande machtsstructuren, en moet er met haar worden afgerekend. Op een brandstapel, in de ban geslagen, zoals dat een eenvoudig volksmeisje betaamt.

Gilles De Rais' waanzin wordt te lang getolereerd, tot zijn verhaal van macabere excessen en zelfdestructie niet langer weg te stoppen valt

en ook hij ter dood veroordeeld wordt. Als christen echter, in gewijde grond begraven. Zijn trouwe dienaar, een geestelijke, wordt in een afgelegen klooster verstopt, om daar in het verborgene te boeten. Iedere gelijkenis met bestaande personen en toestanden is absoluut niet toevallig. Vanuit de spiegel van goed en kwaad komt telkens de centrale rol van het instituut kerk naar voren, waarbij haast woordelijk dezelfde requisitoren gebruikt worden om af te rekenen met devote eerbaarheid en extreme wreedheid, waarbij de kerk er telkens in slaagt zichzelf als enige slachtoffer voor te stellen, en tegelijk als enige garantie op de rustige vastheid van een samenleving.

Die eeuwige en boeiende kernthema's worden onwaarschijnlijk goed gebracht. Dankzij de prachtige tekst van Tom Lanoye, die zich nog maar eens absolute meester van het metrum toont. De rijke tekst zwelgt in taal, binnenrijm en alliteraties, flitst moeiteloos tussen archaische zegswijzen en actuele zinnestelsels die telkens een lach van herkenning oproepen. De dialogen zijn sterk, geloofwaardig en flitsend, de monologen pareltjes van geconcentreerde betekenis. Dankzij de regie van Guy Cassiers, die erin slaagt - in een decor dat uit niet meer dan één groot en twee kleine projectieschermen bestaat - simultaan een wereld van katholiek gezag en kleine intimiteit te creëren. Die door projecties in projecties te vatten telkens weer spiegelbeelden oproept. Zoals wanneer twee acteurs aan weerszijden van de scène, met de rug naar elkaar toe, door de projecties oog in oog komen te staan op het centrale scherm. Een huzarenstukje van beeldtechniek.

Dankzij een supercast ook, waarin Abke Haring - toch de dertig voorbij - schijnbaar moeiteloos een indrukwekkend jonge en nog puberale Jeanne d'Arc neerzet. Er is de dreigende karakterkop en de fabuleuze stem van Johan Leysen, waarover een toeschouster na afloop opmerkte dat wanneer de man alleen nog maar een gedicht zou voordragen in haar slaapkamer, dat al waanzinnig goede seks zou zijn. Er is de machiavellistische Jos Verbist, die als kerkelijk rechter moeiteloos laveert tussen gespeeld mededogen en brute machtspolitiek. Er zijn de engelenstemmen van het Collegium Vocale die polyfoon eerst de stemmen in het hoofd van Jeanne en daarna de demonen in die van Gilles de Rais vertolken. En dan verbiedt plaatsgebrek ons om nog een individuele pluim te geven aan de andere acteurs, die ook perfect hun spiegelrollen waarmaken. *Bloed & rozen* is niet alleen een

literair, maar ook een technisch magistraal hoogstandje. Je wilt niet weten hoeveel looplijnen de acteurs moeten kennen, hoeveel tot op de centimeter gelokaliseerde plekken ze moeten innemen om het samenspel van klank, beeld en montage te laten kloppen. Dat zag je toen de microfoon van Johan Leysen het enkele replieken lang liet afweten: onmiddellijk zakt alles dan als een kaartenhuisje in elkaar. Die dominantie van de techniek werkt dubbel, merkten we na afloop. Aan de ene kant laat het Cassiers toe prachtige tableaux te schilderen, waarbij de ene na de andere verwijzing uit de katholieke liturgie en iconografie wordt uitgebeeld - die kruisafneming van Gilles De Rais op het einde is adembenemend - maar aan de andere kant geeft het een te geconstrueerde indruk, die voor nogal wat toeschouwers een afstand creëerde. Er waren er nogal wat die esthetisch en cerebraal erg geraakt waren, maar hun hart wat verwaarloosd vonden. Maar dat lijkt toch eerder een luxeprobleem voor wat in zowat alle aspecten een topvoorstelling is.

– YVES DESMET

Gilles et Jeanne, l'abject et le sacré

— un magnifique spectacle qui sera
à Avignon dans la Cour d'honneur

Jeanne d'Arc et Gilles de Rais, la Pucelle d'Orléans et le Barbe bleue violant et tuant les petits garçons : ce couple du sacré et de l'abject, de la pureté et de la déchéance, a toujours fasciné les écrivains. Michel Tournier avait écrit un beau petit livre sur ce duo improbable. Tom Lanoye est ce grand écrivain flamand que le public francophone a découvert cette année avec son roman "La Langue de ma mère". Il a écrit pour Guy Cassiers, un texte formidable (très bien traduit en français par Alain Van Crugten, édité chez Actes Sud) qui a donné lieu à la création la semaine passée à Anvers, de "Sang & roses, le chant de Jeanne et Gilles" qui sera donné dans la Cour d'honneur du Palais des papes en juillet, à Avignon. Un lieu qui s'impose, car les pierres de la Cour sont encore imprégnées de l'atmosphère terrible du début du XVe siècle quand la papauté était divisée, que la guerre de cent ans opposait France et Angleterre et que dans ces temps extrêmes, ont surgi Jeanne et Gilles.

Le spectacle est certes long (2h30), de facture classique voire hiératique, mais ces objections pèsent peu face à la force du sujet et du texte, face aux subtilités visuelles (grandes vidéos et lumières) de Guy Cassiers, aux magnifiques chants du Collegium Vocale de Gand et surtout face au jeu formidable de grands acteurs flamands (dont Johan Leysen, en Gilles trouble, charmeur et inquiétant, Abke Haring, en Jeanne fragile qui devient dans la seconde partie, un moine florentin androgyne, amant de Gilles, et Jos Verbist, en Cauchon condamnant Jeanne au bûcher avec une roublardise pataude). Pour l'instant, à Anvers, le spectacle n'est, hélas, pas surtitré, il faudra pour ça, attendre Avignon et ensuite la tournée européenne.

Tom Lanoye a pris quelques libertés avec l'Histoire pour mieux

axer son texte sur l'opposition entre le bien et le mal. La première partie est centrée sur Jeanne et son combat pour "bouter" l'Anglais hors d'Orléans et placer le Dauphin sur le trône de France. Lanoye insiste sur le jeu de l'Eglise et du Trône, jamais dupes de la psychose de Jeanne, mais qui l'ont tolérée aussi longtemps que cela servait leurs intérêts pour se retourner ensuite contre elle et la brûler comme sorcière. Les mêmes acteurs (dans des rôles "inversés") se retrouvent dans la partie centrée sur Gilles qui fut le chef des armées et le compagnon d'armes et amoureux transi de Jeanne. En une phrase, Lanoye résume sa quête : *"Je cherche de l'or, je cherche du sang, je cherche la jeunesse. Une limite. Un feu. Je cherche tout. Je ne cherche rien."* Il est passé de l'admiration pour Jeanne aux meurtres et viols en série de gamins des campagnes. Là aussi, l'Eglise et le pouvoir ont laissé faire jusqu'au moment où ils l'ont tué à son tour. Le meilleur et le pire, la sainteté et l'abjection peuvent n'être que les deux faces d'une même pièce, surtout dans ce XVe siècle de tous les excès.

Mais Lanoye et Cassiers partent aussi de l'Histoire pour dénoncer les permanents jeux de pouvoir, en particulier de l'Eglise, y compris aujourd'hui avec des allusions indirectes mais nullement fortuites aux crimes pédophiles que l'Eglise a voulu et veut encore étouffer. Guy Cassiers a monté le texte sans naturalisme, de manière dépouillée et symbolique, utilisant parfaitement la vidéo, le gros plan et le micro permettant aux acteurs de murmurer à peine. Les images immenses de Gilles et du moine couverts de leurs capuches (demain sur le mur de la Cour d'Honneur), l'ombre finale de Gilles gagnant tout le mur, l'image des "Puissants" assistant à la mort de Jeanne, restent gravées dans la mémoire. — GUY DUPLAT

Knack - 27 mei 2011

Bloed & rozen

DEEL I

Zo bont was het leven - zo verdroeg het de geur van bloed en rozen door elkaar.

In deze zin uit *Herfstij der middeleeuwen*, de cultuurhistorische studie van Johan Huizinga's teloorgang van de laatmiddeleeuwse samenleving, vond Tom Lanoye de titel van zijn nieuwste toneelstuk. *Bloed & Rozen* haalt twee figuren uit de eerste helft van de vijftiende eeuw uit de schemering. Jeanne d'Arc en Gilles de Rais. Hij zet hun verhaal om in twee delen. In het eerste deel staat Jeanne centraal, in het tweede Gilles. Samen dienen ze één doel.

Hun streven geeft Lanoye de kans geven dubbel en dik de centrale plaats van de kerk in de wereldmaatschappij aan te tonen, een macht geboren uit misbruik van vertrouwen en machtsmisbruik. De kerk mag dan aan macht hebben ingeboet, haar invloed is er nog steeds. Elk schandaal komt het te boven, omdat het de derde wereldmacht is, de sterkste wandelgangen en de beste diplomatie ter wereld heeft. Met de stille instemming van eender welk regime en alle toonaangevende religies.

Volkshelden

Jeanne en Gilles, een volksmeisje en een edelman, kenden aanvankelijk elkaar niet. Ze vonden elkaar in hun geloof en in de strijd om de macht van hun land in Europa uit het slop te halen. Frankrijk dreigde het qua politieke macht en invloed te moeten afleggen tegenover Engeland. Na enige aarzeling door het de hoogste regionen van kerk en staat mochten ze hun gang gaan. Nadat ze in hun zelfgekozen taak waren geslaagd moesten ze echter verdwijnen. Koning en kardinaal duldden geen helden van het volk. Ze maken ze liever zelf. Beiden belandden daarom op de brandstapel. Een reden is altijd te vinden. Bij Jeanne was het haar onvoorwaardelijk geloof in de goddelijke boodschappen, haar stemmen, boven het pragmatische geloof van de prelaten. Bij Gilles een gevecht met dodelijke afloop in een gezegende plaats, een kerk. Dat hij

een pedofiel was en een kindermoordenaar was erg maar bijkomstig. Elke mens, van hoog tot laag, vergreep zich. En hoe hoger op de ladder van de maatschappij, hoe erger de vergrijpen waren. Maar ze werden vergeven en vergeten in naam van God.

Povere locatie

Tom Lanoye is voor dit stuk in huid en hoofd van de kerkelijke entourages gekropen. Regisseur Guy Cassiers is hem op de voet gevolgd. Voor de uitvergrotingen op een reuzenscherm werd gefilmd in een weliswaar tijdelijk maar beroemd pauselijk verblijf. Het verhoogt de sacrale sfeer van de voorstelling. En de voorstelling is geknipt en geplakt op de maat van het Festival van Avignon, waar het in juli vijf maal opgevoerd wordt in de tempel van het beroemdste theaterfestival ter wereld, le Cour d'honneur du Palais des Papes. In de Bourla, of eender welke schouwburg, verliest de voorstelling aan kracht. De kathedraal van Antwerpen ware een betere keuze geweest. Zelfs minder heilige plaatsen, als de monumentale zalen van het Museum voor Schone Kunsten, zouden zich beter hebben geleend voor dit locatieproject. En dat geldt evenzeer voor de nog geplande voorstellingen buiten Avignon.

Kathedertaal en preekstoelsmoelen

Los van de discutabele locatiekeuze is de voorstelling echter een waar genot. Zeven acteurs, maar allen van de beste kwaliteit. De wijze waarop Abke Haring een volksmeisje speelt en toch een alles naar zich toe zuigend charisma uitstraalt, dwingt bewondering af. Net als [koningin] Katelijne Damen, die per productie aan waardigheid wint. Johan Leysen als Gilles blijft woelen in zijn geest. Een rol is nooit af. Hij zoekt niet maar vindt al spelende de juiste binnenwereld van woord wederwoord. De echte revelatie is echter Jos Verbist. Hij vertolkt een bisschop en doet dat met bravoure. Maar hij is de enige die zeer goed begrepen heeft dat de prelaten en de adel zich niet druk maken om welk probleem dan ook. Tronen en rijken vallen maar de instituten kerk en staat blijven bestaan. In *Bloed en Rozen* staan beide partijen, Jean en Gilles langs de ene kant en kerk en hof aan de andere kant, op dezelfde gespannen voet. Aai. Het concept is loodzwaar en terecht, maar het spel vraagt meer speelsheid. De onderhuidse komische trekjes die de tekst heeft, zouden sterker zijn geweest. Zoals het nu gebracht

wordt, verzinken de zingende zinnen van Lanoye in kathedertaal en moeten de acteurs, buiten Jeanne en Gilles, een voorstelling lang rondlopen met een preekstoelsmoel.

Negen zangers van Collegium Vocale zorgen voor de muzikale inbreng. A capella en in vroegmiddeleeuwse stijl zingen ze stijlvol en loepzuiver. De liederen vertolken de stemmen van Jeanne, rechtstreeks afkomstig van God, in Deel I - Bloed, en van het gemoed van Gilles in Deel II - Rozen. Lanoye schreef de neo-polyfonische teksten, Dominique Pauwels de muziek.

De muziek en de uitvoering is licht en toch indringend. Frank Agsteribbe heeft als repetitor zeer goed aangevoeld dat de liederen een magische verbinding zijn tussen geest en ziel in de onmetelijke ruimte. Regisseur Guy Cassiers heeft dat goed begrepen en houdt het koor in het halfduister. Soms verplaatst het zich, komt het naderbij, maar net voldoende om *flou* te blijven. Soms gebeurt het dat de verpakking mooier is dan een cadeau. In *Bloed & Rozen* is dat niet het geval maar het komt toch dicht in de omgeving.

De toneeltekst is het zwaargewicht van deze prachtige voorstelling. Zo zwaar dat zich een vraag opdringt. Het antwoord op de vraag is onderwerp van een apart deel.

DEEL II

Wat is het geheim van Lanoye's toneeltaal? De basis van het geheim is dat hij geen acteur is maar een cabaretier van het college. Uit elke zin, uit elk personage, uit de vorm en het concept van het stuk rijst een klassieke vorming op. Een college is een oord van gestrengheid. De soberheid die de leerlingen ingestampt krijgen, zet zich later om, om haast blindelings en spoorlags de essentie van een probleem te zien en de oplossing ervan te vinden. Een college daarenboven predikt zulke ultieme gehoorzaamheid dat het automatisch leidt tot verzet. Zeker voor wie van nature een opstandige knobbel in het hoofd zitten heeft. En het lijkt wel of de rectoren en docenten van colleges dergelijke leerlingen zoeken. Niet om ze te knechten, maar om hun verzet vanuit een onmerkbaar gevoel te stimuleren. Op hun manier zijn het zwervers die overtredingen van de regels met een gespeelde strengheid

behandelen. Dat soort leerlingen hebben de collegeheren het liefst. Ze weten dat die pupillen op politiek, wetenschappelijk, economisch en cultureel gebied toonaangevend worden. Tom Lanoye heeft het geluk gehad die collegegestrengheid nog te hebben meegemaakt, want die is sinds de jaren zeventig verloren gegaan.

Een tweede aspect van het geheim van zijn toneeltaal is dat hij stukken schrijft die zich onttrekken aan parade. Ze zijn niet ontstaan vanuit een intellectuele analyse, maar vanuit het ambachtelijke, waardoor het lijkt alsof ze altijd hebben bestaan. Natuurlijk heeft Lanoye zich vooraf goed gedocumenteerd, zoals in het geval van *Bloed & Rozen* uit de bronnenlijst blijkt, maar hij kan het zo verwerken alsof hij niet de schepper maar de klerk was. Het etaleren van je wijsheid levert onleesbare romans, gedichten en toneelstukken op. Zelfs voor essays primeert het ambachtelijke op het intellectuele. Alle stukken van Shakespeare, Beckett, Molière, Pinter, Tsjechov ruiken naar aambeeld en hamer, terwijl die kerels geen spijker in de muur konden slaan. De toneeltaal van Lanoye lijkt gezwollen maar is dat niet.

Lanoye's talent stoelt bovendien op een stijl die van hemzelf is. Elke claus, dialoog houdt hij tegen het licht van de stem, elke gedachte laat hij in scherven vallen en ordent die opnieuw, gooit weg wat het cabaret ervan aantast. De zinsbouw krijgt er een onverwoestbare beeldvorming door. Bij de lezer/luisteraar roept hij een ontroering op die beklijft. Een belangrijk aspect is dat hij voor elk stuk het taalspel vindt dat erbij past. Het taalspel van *Mama Medea* zou helemaal niet passen voor *Bloed & Rozen*. Voor dit stuk is een taalspel nodig uit het milieu van de adel en vooral de curie.

Wat tot slot belangrijk is om het talent, het geheim van Lanoye's toneeltaal te verklaren is, dat hij een maniakaal organisator is. Dat is al duidelijk te merken aan zijn merchandising, zichzelf afficheren als verkoopproduct met label. Dit geldt ook voor zijn toneelstukken. Ze zijn poëtische verkoopspraatjes mét verhaal, het lijkt wel of je in slaap gewiegd wordt door een ingenieur. Stap voor stap maakt hij de lezer/luisteraar nieuwsgierig naar het beslissende moment. En zelfs al ken je dat moment al, omdat je het stuk voor de tweede, derde maal leest/ziet, toch blijf je er naar uitkijken. Lanoye weet namelijk zeer goed dat een toneelstuk niet moet vertellen wat gebeurd is, maar wel de

indruk verwekken dat het zo gebeurd is. Het suggestieve is geloofwaardiger dan de waarheid.

ENVOY

Bloed & Rozen is een grote sprong voorwaarts voor Tom Lanoye, maar ook voor Guy Cassiers en het Toneelhuis. De voorstelling is, ondanks de detailkritiek, een hoogmis gebaard onder het binnenvallend licht van de koepel van de Sint-Pieterskerk van Rome. Al werd uitgeweken naar Avignon. Het was en is de ideale plaats om te tonen waar de katholieke kerk zijn macht en invloed gestalte gaf. Ten koste van zowel het volk als de adel. – GUIDO LAUWAERT